

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XV-ik évf.

Mártius, Aprilis. 1880.

2-ik füzet.

BIBLIAI TANULMÁNYOK. *)

IX.

AZ ÚJ SZÖVETSÉGI IRATOK TÖRTÉNETE.

VIII. fejezet.

PÁL APOSTOL HARMADIK TÉRITŐI ÚTJA.

(Folyt.)

32. §. Pál 3-ik útját bevégezi. Korinthus—Jeruzsálem.

Pál apostol az érintett római levelet a Korinthusban töltött 3 hó alatt készítette el. Midőn elküldötte, egyszersmind ki is tüzte elutazása napját (Róm. 15,25.). Felkészült tehát, s az érintett egyházak említett követeivel és Timotheussal épen el akart hajózni Syriába. De abban a pillanatban egy a zsidók által ellene tervezett összeesküvésnek jöttek nyomába, a melynek célja volt Pált elfogni és megölni (Csel. 20,3.). Hogy e tervet megghiúsítsa, útját 58 ápril körül Macedonia felé vette (Csel. 20,6.). Ekkor az a vágy ragadta meg, hogy Rómába**) és Spanyolhonba menjen (Csel. 19,21. Róm. 15,24.28.), hogy nyugoton is hirdesse Jézust és elmondhassa: minden népek előtt ismeretessé lőn az evangelium (Róm. 16,25.26. 2. Tim. 4,17. V. ö. Csel. 1,8. 13,47. Róm. 10,18. Ézsa. 49,6. Clem. Alex. ad Cor. I. c. 5.). Elég ereje és ifju erélye volt egy új útra, hiszen még csak 45—48 éves lehetett. De egy a fanatismus fészkebe, Jeruzsálembe, tett útja megakadályozta őt e terve és ohajtott célja elérésében.

58. 4v
Korinthus-
Jeruzsálem.

*) Ezen cím alatt néhai Simén Domokos egy cikksorozatot indított volt meg a „Ker. Magvető” 5-ik kötetében, folytatva a 6, 7 és 9-ik kötetben. Azon tanulmányoknak kiegészítéseiül szolgál a jelenlegi, melyet az örökösök szívességéből van szerencsénk folyóiratunkban közreadni.

Szerk.

**) Rómába azért vágyott különösen, hogy a körülmétkedéshez ragaszkodókkal szemben a pogány megtérteket erősítse, köztök magát kipihenje s újabb nyugoti útjára társakat szerezzen (Csel. 19,21, Róm. 1,10. 15,24.28.29.32.).

Az apostol a kis ázsiai egyházak követeivel Kenkroaeából kiindult Macedonia felé, hogy a jeruzsálemi szegényeknek az alamizsnát elvigye (Csel. 20,3.4. 24,17.). Ugy látszik, ez alkalommal nem ment Thessalonikába, mert ez nagy kitérés lett volna. Azonban Neapolisban eszébe jutott Filippit meglátogatni. Társait tehát előre küldötte Troásba és meghagyta, hogy ott várják bé. Ő maga elment Filippibe (Fil. 2,12. 3,18.). Itt ünnepelte meg a husvétot (Csel. 20,6.). Itt találkozott Lukácssal is (Csel. 5—6.), kivel Filippiből 5 nap alatt Neapolison át (Csel. 20,6.) Troásba ment. Troásban szép számú gyülekezet lévén, 7 napig mulatott, mialatt őket vigasztalta. A következő napon Pálnak társai hajóra ültek és Assós felé indultak. Pál nem ment velök, hanem gyalog ment Assosig. Itt társaival összetalálkozott és többé el sem vált. Innen az első nap Mytilenebe, a 2-ik nap Chios és Klazomenoe félsziget közt hajózva, Sámósba értek. De itt sem mulattak, hanem tovább útaztak és az éjet Trogillumban töltötték.

Efezus is közel volt, de ide sem tért bé, félt, hogy nem tud tőlük hamar menekedni, s így a közeledő pünköstre nem mehet Jeruzsálembe. Trogillumból másnap Miletusba értek. Itt megbánta, hogy Efezust kikerülte. Megizente tehát nekik egyik tanítványától, hogy a gyülekezet idősbjei keressék fel őt. Ezek az izenetre sietve mentek Pálhoz, ki egy előttök tartott beszédben hatytyudalát mondotta el (Csel. 20,18—35.).

E beszédre a jelenlevők mindnyájan térdre estek és imádkoztak és elkezdettek sirni. Felette elkeserítették őket Pálnak eme szavai: „többé az én arcomat nem látjátok.“ (Csel. 20,38.) Ezután búcsút vettek tőle az efezusi vének és a hajóig kísérték. Az utasok Milétből Kosfelé mentek. Innen másnap Rhodusba, harmadnap Patarába. Itt újra hajóra ültek, s a nyílt tengeren — Cyprust kissé balra hagyva — 6—7 napi út után Tyrusba értek (Csel. 21,1.2.3.). Tyrusban az István halála után már voltak keresztények, még pedig a haladó párthoz tartoztak (Csel. 11,19.). Ezek Pált jól ismerték (Csel. 15,3.), szerették és szívesen fogadták. Itt maradott tehát 7 napig. Ekkor útra készült. Hiában intették a tyrusi atyafiak, hogy ne menjen Jeruzsálembe (Csel. 21,4.). Ő határozottan megmaradt szándéka mellett és a tyrusiak jó kívánataitól kísérve Ptolemaisba hajózott. Az nap itt mulatott. S miután az atyafiakat üdvözölte, másnap palestinai Caesareá-

ba ment. Itt beszállt Filep diákonhoz, a ki már évek óta lakott és működött itt, s megelégedett az evangelista névvel (Csel. 21,8. Efez. 4,11. Euseb. HE. III. 37.). Pál rendkívül örvendő a Fileppel való találkozásnak, itt maradt néhány napig. Ez alatt érkezett meg egy Agabus nevű próféta Judeából, a kit Pál még Antiókiából ismert (Csel. 11,28.). Ez magára kötvén Pálnak övét, symbolikus próféta módon tudatta vele békövetkezendő fogságát: „Ezt mondja a szt. lélek: a férfiat, a kié ez az öv, eképpen kötözik meg a zsidók Jéruzsálemben és adják a pogányoknak kezekbe“ (Csel. 21,11.).

E jóslat hallatára a jelen levők nagyon kérték Pált, hogy ne menjen Jéruzsálembé. De ő hajthatatlan maradt. Mintán barátainak nem sikerült őt ez útról lebeszélni, útra készültek Jéruzsálembé. Caesareából is többen csatlakoztak hozzá. Különösen egy Mnason nevű tanítvány is velök ment, mert ennek háza volt Jéruzsálemben, s ezt Pálnak felajánlotta, mert nem remélték, hogy a jéruzsálemi atyafiak jól fogadják, pedig alamizsnát vittek.

33. §. Pál utolsó tartózkodása Jéruzsálemben. Elfogatása.

Pál apostol a pünkösti ünnep után néhány nappal érkezett meg, 58-ik év juliusában. *) Kísérői elég számosan voltak arra, hogy a zsidók figyelmét magokra vonják. Pál csakhamar nagyon ismeretessé is lett. A fanatikusok, valószínűleg már Korinthusból és Efezusból értesítve levén az ő jöveteléről, várták őt. Mintha mindenki — zsidók és keresztények — ellene esküdtek volna, őt apostatának, a zsidó vallás ellenségének tüntették fel, szóval oly egyénnek, a ki a világot béntazva, mindenütt a Mózes törvénye és a bibliai hagyományok ellen tanított (Csel. 21,21.).

Különösen a pogány isteneknek áldozott húsról való tanítása hozta ingerültségbe elleneit (Jel. 2,14.20. Hom. pseudo-

58-ik évi
Julius.
Jéruzsálem.

*) A Csel. 20,16. szerinti időt összeszámítva útjuk Patarától Tyrusig csak 5 napba került, Tyrusban való tartózkodásuk 4 napba; ezekhez véve a többit, éppen 50 napot kapunk ki a Filippiben ünnepelt húsvét után. Minthogy 4 nap nem elég arra, hogy a Caesareában töltött ἡμέρας πλείους-nak megfelelően, s különben is a Csel. 21,17. nem bizonyítja eléggé, hogy pünköstre felérkezett, — ennél fogva az ünnep után néhány nappal kellett megérkeznie.

clem. 7,4.8.). Aval vádolták, hogy a jéruszelemi gyűlésnek az ételekről és házasságról hozott határozatát nem tartotta meg. Bileámnak nevezték, ki konkolyt hint az izraeliták közé, s őket a pogány istenek iránti szolgálatra és pogány nőkkel paráználkodásra tanítja (V. ö. Csel. 15,20. 1. Kor. 8,1 s köv. 2. Kor. 6,16. s köv. Zsid. 7,11. 2. Pét. 2,15. Jel. 2,14.15.20. Justini Dialog. c. Tryph. 35. Clem. Recognit. IV. 36.). Továbbá semmisenek tartották azt a tanítását, a melyben azt mondotta, hogy az ember nem cselekedet által, hanem hit által üdvözül (Jak. 2,21—24. V. ö. Róm. 3,27.28. 4,2—5.).

Pál apostolt Jéruzsálembe érkezte után örömmel fogadták azok az atyafiak, a kikkel találkozott. Egyébiránt különösnek tetszik nekünk az, hogy sem az idősbek, sem az apostolok közül senki sem sietett eléje annak a férfinak, a ki az idegen népek alamizsnájával rakodva kereste fel őket, hanem megvárták, hogy Pál látogassa meg.

Jakab.

Ez időben Péter valószínűleg Antiókiában levén, sőt János is — szokása szerint — az ő kíséretében levén, ezért Jakab volt a jéruszelemi egyház feje. Ilyen formán a zsidó keresztény párt uralkodott itt. Nem volt, a ki ellensúlyozza. Jakabot pedig elkábitotta az a tisztelet, a melylyel a farizeus párt és az ebioniták a törvényhez való szoros ragaszkodása miatt elhalmozták. Aztán kevély is lett a Jézussal való rokonságra. Ezeket felhasználva magát mintegy főpapnak képzelte. A Jakabnak tömjénező párt magát ebionimnak (πρωτοι) nevezte, s ez elnevezésre büszkék voltak (Jak. 2,5. s köv.).

Az apostol másnap a kis ázsiai küldöttek társaságában meglátogatta Jakabot (Csel. 21,18.). A vének már össze voltak gyűlve nála. Pál ezeket megölelgette és átadta az alamizsnát. Ezután elbeszélte nekik, minő nagyszerű dolgokat művelt Isten általa a pogányok közt. Azok pedig mindezekért hálát adtak Istennek.

Nem hihető, hogy az apostolok ily jól fogadták volna Pált. Valószínűleg a Cselekedetek szerzője épen úgy megszelídítette a jelen tényeket, mint 51-ben tette volt, az apostoli gyűlés alkalmával. Ezt bizonyítja a galatai levél, amazt az ő politikája.

Miután Pál a maga viselt dolgait eléadta, a vének azt tanácsolták neki, hogy oszlassa el a róla elterjedett rossz hirt, s e végből lépjen be a fogadást tevő 4 férfi társaságába és

vesse alá magát a tisztulás és fogadalom minden kívánalmainak.

Pál teljesítette is a vének kívánatát és tanácsát. Mind a mellett ez sem tudta eloszlatni a zsidóknak iránta való gyűlöletét. Ezt fokozta az itt töltött 7 nap alatt az, hogy ismerői őt a körülméletlen ezezusi Trophimussal látták járkálni, s azt a hirt terjesztették róla, hogy még a templomba is elvitte. Ez nem volt ugyan igaz. Pál eddigi elveiből kifolyólag nem tehetett olyant, hogy hiveit a templomi cultusban való részvételre kényszerítse. Amde a gyűlölet a legcsekélyebb dolgot is akkora véteknek tekinti, a mit csak vérrel lehet lemosni. Miután pedig a zsidós ker. párt őt határozott ellenségnek tartotta, egyezkedett a fánátikus zsidókkal és életére tört. Római Kelemen a Pál romlását az „irigységnek“ tulajdonítja (Epist. I. ad Cor. 5.).

A Pál elleni gyűlölet végre tettekben nyilvánult. Az elene való felkelésre az ázsiai zsidók adtak jelt, éppen akkor, a mikor ő a templomban a nazireusok szabályaival foglalkozott. „Itt van“ — mondák — „az az ember, a ki mindenütt a zsidó nép, a törvény és a szent hely ellen prédikált, s a pogányokat a templomba hozza.“ E jelre az egész város és különösen a templomi gyülekezet, valamint a papság felzúdult, Pált megfogták és megakarták ölni. A templomban vért ontani szentségtörés lett volna. Kivitték tehát a templom udvarára. S midőn épen le akarták ütni, a római hatóság közbelépett.

A római procurator az I. Agrippa halála után rendszeren Caesareában lakott. Itt a hatóságot a cohors tribunja képviselte, a ki a templom északnyugoti szegletén levő Antonia toronyban lakott fegyvereseivel. A tribun ekkor Claudius Lysias volt. Ez a mint a zajt hallotta, néhány centurióval és egy csapattal lejött a templom udvarára. Az ő közeledtére a zsidók megszűntek Pált verni. Ő pedig Pált lánczokkal megkötöztette, s kérdezte, hogy ki és mit tett. A zsidók rettentesen zúgtak. port szórtak a levegőbe, ruháikat megszagatták, s dühös szemeikkel mind megannyi démonoknak néztek ki. Lysias e zajból Pált a toronyba vienni parancsolta. S midőn a lépcsőhöz értek, Pál görögül arra kérte a tribunt, engedné meg neki, hogy szóljon a néphez. A nyert engedélyre aramei nyelven beszélt. Elmondotta életét, megtérését, hivatását és

Pál megfogatása.

Pál fogságának kezdete.

tetteit, mire a zsidók „öld meg“-et kiáltottak. Erre Lysiás Pált az erősségbe vitette, s veréssel akarta kivenni, hogy miért támadt a zaj. Már meg is kötötték és épen verni akarták. Ekkor Pál megmondotta, hogy ő római polgár. E szóra azonnal ijedten oldatta fel Lysiás Pált, s arra a gondolatra jött, hogy másnap összehívja a papságot és synedriumot, hogy megtudhassa mit hibázott Pál.

A főpap már 10 év óta Ananiás volt, a Nebadaeus fia, a Hanan családjából (Joseph. Bell. Jud. II. 12,6.). Lysiás maga is megjelent a gyűlésen. Pálról a lánczot levétette és a gyűlésbe hozatta. A gyűlés tagjai sadduceus érzelmű papokból és farizeusokból állván, erősen fel voltak ingerülvé ellene. Pál ezek arczáról saját sorsát leolvastván, szólani kezdett. Eléadta, hogy ő farizeus és a halottak feltámadásának hitéért vádolják. E vallomásra a farizeusok pártjára keltek és őt a sadduceusok támadásai ellen védelmezték. E roppant zavarban Lysiás semmit sem tudhatott meg. Tehát a gyűlést bezárta, Pált pedig őrizet alatt a toronyba visszavitette.

A fanatikusok dühe ez alatt folytonosan fokozódott. Sőt Pált Caesareába viszik mintegy 40 zelóta össze is esküdt, hogy Pált megölje. De szándékuk kitudódván, Lysiás elhatározta, hogy Pált Caesareába küldi, részint azért, hogy a nyugtalanságnak Jeruzsálemben elejét vegye, részint pedig azért, hogy e kellemetlen ügyet a procurator nyakába hárítsa. Levelet irt tehát Felix procuratornak, a melyben eléadta, hogy Pálban semmi fogságra vagy halálra való okot nem talált, és esti 9 órakor két centurio felügyelete alatt, lovas és gyalog katonaság kíséretében Caesareába indította. A kíséret reggel Antipatrisba (= Kfar-Saba) ért. Innen a gyalogság visszatért, a lovasság pedig Caesareáig kísérte. Így ért Pál Caesareába 58 augustus kezdetén.

Felix a Nero szabadossa volt, s az 52-ik évben a Pallás pártfogása következtében judeai helytartóvá lón. Erkölcstelen és minden kormányzói talentum nélküli ember volt, olyan, a ki minden aljasságra és gázságra alkalmas és hajlandó. Irtóztató pénzvagyó levén, összekötetésbe lépett a rablókcal (Tacitus Annal. XII. 54. Jos. Antiq. J. XX. 85.), néha saját kezére is rabolt. Kegyetlenül uralkodott. Három királynét vett el egymásután (Sueton. Claud. 28.), házassága által magával Claudius császárral is rokonságba jött. Neje ez időben Drusilla volt, a II. Heródes Agrippa nővére.

A Pált vivő csapat vezére, megérkezésök után, azonnal átadta őt Felixnek a Lysiás levelével együtt. Felix megígérte Pálnak, hogy a dolgot megvizsgálja. Addig is a N. Herodes palotájába küldötte, s egy katona őrizetére bizta. Három nap mulva maga a főpap jött el néhány vénnel Pálnak vádolására. De minthogy sem görögül sem latinul nem tudtak, egy Tertullus nevű ügyvédet vettek fel szószólónak. Tertullus a kihallgatás kezdetén beszédét egy *captatio benevolentia* e-vel kezdette. Menyre-földre dicsérte a Felix uralkodását; ellenben Pált rendezavarónak, a názáreti eretnokség fejének, lázítónak nevezte.

E vádakra Pál azt felelte, hogy ő Jéruszálemben sohasem prédikált, zavart nem idézett elé, s ha a törvényt és prófétákat követni, a halottak feltámadását hinni eretnokség, akkor ő eretnek. Erre Felix az ülést bezárta, azt mondván, hogy a dolgot jobban megbeszéli Lysiással.

Néhány nap mulva Felix és neje magok elé vitették Pált, hogy halljanak tőle valamit a Krisztus felől. Pál előadta az ő nézetét az igazságról, mértékletességről és a jövő ítélétről, mire Felix elbocsátotta. Azonban Felix szeretett volna valami hasznot húzni a Pál fogságából. Gondolta, hogy Pál nagy összeget fizet neki a szabadon bocsátásáért; vagy ha nem, akkor fogva tartja és így a zsidók kedvét nyeri meg. Ezért két évig tartotta fogva Caesareában. E fogságában gyakran meglátogatták őt tanítványai, u. m. Timotheus, Lukács, a thessaloniki Aristarchus, Tychicus és Trophimus, s parancsait minden irányban elvitték az ő egyházaihoz.

A Felix kegyetlen uralkodása saját sirját ásta meg. Alattvalói gyakran bévádolták Rómában. S minthogy Pallás 55 óta befolyásából sokat veszített, a római udvar Felix helyébe egy határozott derék férfit küldött procuratornak Caesareába, *P o r c i u s F e s t u s t*. Festus megérkezése után három nappal Jéruszálembé ment. Itt a főpap Ismael, a Phabi fia, az egész sadduceusi (= főpapi) párttal felkereste, s első kérésök is az volt, hogy a procurator Pált hozassa vissza Jéruszálembé. Gondolták, hogy itt megölhetik. Festus azt felelte nekik, hogy Caesareában ki fogja hallgatni a vádlókat és vádlottat.

Festus 10 nap mulva Caesareába visszatérvén, kihallgatást tartott. De Pál látva, hogy Festus a zsidókat meg akarja

nyerni, a császárra appellált. Ez appellációra Festus elhatározta, hogy Pált Rómába küldi.

Pál római útja.

E közben II. Heródes Agrippa és nővére Berenice meglátogatták Festust Caesareában. Agrippa hallani vágyván Pált, Festus másnap ülést tartott, a melyen a sereg tisztjein kívül a város tekintélyes férfiai is jelen voltak. Pál eléadta, hogy őt a feltámadás hitéért vádolják. Eléadta bibliai alapon kedvező tételeit. Mire Festus az ő józan római eszével azt mondotta, hogy ez ember semmi rosszat nem tett. Agrippa is úgy vélekedett, hogy ha Pál a császárra nem appellált volna, szabadon lehetne bocsátani. Azonban miután Pál az appellációt vissza nem vonta, Festus őt néhány más fogolylyal együtt, egy Julius nevű centurio felügyelete alatt, a prima Augusta Italica legióból, Rómába indította. Vele utaztak Timotheus, Lukács és Aristarchus. (Csel. 27,2. Fil. 1,1. 2,19. Kol. 1,1. Filem. 1. Zsid. 13,23.)

Épen az őszi éjnap-egyén tájatt volt, midőn Adramyttiumból útra indultak. Néhány napi viharos tengeri út után megérkeztek Lyciának myrai kikötőjébe. Az adramyttiumi hajót itt hagyták és Julius egy Rómába menő alexandriai hajó kapitányával szerződésre lépett, hogy őket Rómába vigye. A hajó erősen meg volt terhelve, 276 személy volt rajta. *)

E terhelt hajóval nehezen haladhattak. Azonban mégis megindultak és Knidoson át Kréta felé tartottak, hol a lasaeai kikötőbe megpihentek. Miután a Tisri (= október) hónapban tartatni szokott bőjtön túl voltak, a mi a zsidó előtt azt az időt jelölte, melyben a tengeri út nem volt többé biztos, Pál azt ajánlotta a kapitánynak, hogy maradjanak a kikötőben. De az nem hallgatott rá. Kiindultak tehát és a sziget oldala mellett elhaladva, a phönixi kikötő felé tartottak. Ekkor hirtelen egy keletről jövő vihar megragadta a hajót és a nyílt tengerre vitte. Mintegy 14 napig hányódtak a tengeren, míg végre Málta közelében hajótörést szenvedtek. A maltaiak szivesek voltak irántok. Itt maradtak a 60-ik év november 15-től 61 február 15-ig, tehát 3 hónapig. Ekkor Julius a foglyokkal és katonáival egy más alexandriai hajóra, a „Castor et Pollux“-ra ült, a mely a sziget kikötőjében telet. E hajóval 3 nap alatt egy jó déli szél segítségével Puteoliba értek. Az itteni keresz-

*) A B codexben egyedül van 77. Csel. 27,37.

tények kérésére Julius megengedte, hogy 7 napig itt maradjanak. A Pál jövetelének híre elterjedvén, a Forum-Appii postaállomáson, Rómától 43 mértföldre az appiusi úton egy új követséggel találkozott. Innen 10 mértföldnyire, a pontini mocsárok táján, a „Három fogadó nál” ismét új ker. sereg várt rá. E sereg tovább kísérte, s így Pál a 61-ik (némelyek szerint a 62-ik) év mártiusa havában, a Néró uralkodása 7-ik évében, a Coesennius Poetus és Petronius Turpilio consulsága alatt Rómába ért.

Rómában átadták őt a Praefectusnak és két évig volt fogva. *) Két év múlva a 64-ik évi Julius 19-ike után kevéssel, a Néró-féle keresztény üldözés alkalmával vértanui halált halt (Clem. Epist. I. 93—96.). Az ostiai úton sokáig mutatták a helyet, a hol lefejezték (Euseb. HE. II. 25,7.).

A Muratoriféle töredék (38. 39.) Pálnak spanyolországi útjáról emlékezik. Ez azonban nem valószínű. Ezt szerző csupán Róm. 15,24,28-ból következteti. A 4-ik száz óta az a hír terjedt el, hogy Pál Néró alatt a római fogságból kiszabadult, Spanyolhonban járt; végre ismét római fogságba került, s itt Péterrel együtt vértanui halált halt. Ha Pál a Néró-féle üldözés alkalmával halt meg, e körülmény az ő kiszabadulását és egy 2-ik fogságát teljesen kizárja. Eusebius is mondának tartja (HE. II. 22,2.), sőt a Kelemen tudósításai is ellene mondanak minden ilyes feltevésnek.

34. §. Pál apostol vallási nézetei.

Pál apostolnak fennebb ismertetett négy levelének **) hitelességéhez semmi kétség nem járul. E négy levél magában foglalja az apostol saját szerű mély vallási felfogását, a mely szét-törve a zsidóság szűk korlátait, a maga szabad szellemével önállóságra és világtörténeti jelentőségre emelkedett.

A Pál vallási öntudatának saját szerűségét az ő hirtelen való megtérése, s előbbi életével ellenkező életmódja magyarázza meg. Ő a ker. vallást a zsidó vallástól absolute különdolognak, új, önálló elvnek tekintette, a minek következményei egyfelől a törvény el nem ismerésében és a messiási üdv egyetemességében, másfelől a bűn és kegyelem, a törvény és evan-

*) Hilgenfeld szerint Pál caesareai fogságában írta a Filemonhoz intézett levelet; a római fogságából a Filippibeliekhez írottat,

**) L. 9. köt. VII. VIII. tanulm. Szerk.

gelium, az ő és új szövetség, Mózes és Krisztus közti ellentétben állottak.

Az ősz, zsidó kereszténységben az isteni törvényhez való eddigi viszony és a törvény külső tekintélye megszűnt, s az embernek az isteni törvényhez való erkölcsi viszonya bensőbb lett és átalakult. Az Istenhez való emez új vallás-erkölcsi viszonynak kijelentésében áll a valódi igazságosságnak és a törvény betöltésének új, megváltó ereje, elve és tartalma.

Pál is ez ősz kereszténységnek eme kijelentési tényéből Pál Krisztust eszményíti. indult ki. Csak hogy nála az isteni akarat iránti odaadás megváltó elve helyébe Jézus egyénisége lépett, a ki az új kijelentés és megváltás történeti tényezője volt. Nála Krisztus a megváltás elvévé válik. Így az eddigi történeti Krisztus egy csupa dogmai, eszményi Krisztussá, a szellemi, égi ember az ég urává (1. Kor. 15,47. 2,8.) lesz. Ő Jézust nem testi, hanem szellemi értelemben vette.

Az ősz zsidó kereszténység a názáreti Jézust valódi messiásnak tekintette, a kit az ő testamentomi próféták megjósoltak. S bár a Jézus szenvedése és halála ellenkezett a zsidó messiási képzelődéssel, ez ellenkezést az ősz kereszténység a Jézus feltámadásával enyészttette el. Pál a feltámadást egy általános szemléletté emelte, s a zsidó nemzeti képzelődésen feljülemelkedve, a messiást egyetemesebb, tisztán szellemi légkörbe emelte.

Pál apostol előtt Krisztus, az ő halála után magasztosult, szellemi alakban jelent meg, mint égi isteni ember, a ki az ő szenvedésével és halálával a ker. vallásnak megkülönböztető jellemet és fontosságot adott. Ellenben Jézusnak megváltó erejét ismét a személyes lét légkörébe szállítja le, s az ő halálát a mi Jézusnak teljes szabad akaratú cselekedete volt, a maga eredeti történeti fontosságából kivetkeztetve, egy hamis, egyoldalú transcendentalismussá változtatja.

Ilyen formán a ker. felfogásban módosulás állott be, a mely annak további történeti fejlődésére jelentékeny hatásu volt. Pál a Jézus öntudatában eredetileg létező, s az ősz kereszténység öntudatába is átment közvetlen megváltási ténnyt (= az isteni akarat iránti teljes odaadást) egy új megváltási tudattá változtatta, s ez által a törvény tökéletes betöltése eredeti, gyakorlati viszonyát oly elméleti és természetfeletti viszonyná alakította át, a melyben Krisztus sze-

mélye az isteni üdvvel azonos. Az isteni akarat iránti teljes odaadás helyébe a Krisztusban való hitet helyezte.

A Pál nézeteinek kiindulási pontját a bűnről való nézet és a törvény fontossága teszi. A központot az a megváltás képezi, a melyet a Krisztus szenvedése, halála és feltámadásában való hit általi megigazulás közvetít. Gyakorlati végezdélját az Isten fiainak a Krisztus szellemével való közösségbeni szabadsága és az ő visszatértének reménye alkotja.

Pál apostol a megigazulás tanát tagadólag így fejezte ki: **A megigazulás negatív.**
 az ember nem a törvény cselekedeteiből igazul meg. A δικαιοσύνη tárgyilag véve, az a viszony, a melyben az ember Isten előtt megigazul, alanyilag az emberi akaratnak Istenhez való viszonya. A judaismus megigazulási alakja megkívánja, hogy az ember a törvényt teljesen bétöltse (δικαιοσύνη ἐξ ἔργων νόμου). Az ἔργα νόμου a mózesi törvényt teszi, a melynek czélja ἐργαῖσθαι τὸ ἀγαθόν (Róm. 2,10.). A pogányoknak hasonló törvényük volt a lelkiismeretben (Róm. 2,14. s köv.).

Pál a törvény felől úgy vélekedik, hogy az οὐ δύναται ζωοποιῆσαι (Gal. 3,10.), bárha azért van is, hogy életet és boldogságot adjon. A törvény elégtelenségének oka a testben van (Róm. 8,3.), a melyet a törvény hatalma megbénít, s egyszerűs mind székhelye a vétkeknek és halálnak (Róm. 5,12.). Míhelyt a test a szellemet legyőzi, eléáll a bűn (Gal. 5,19. s köv.). Ez a test (σὰρξ) az egész ember felett uralkodó érzéki elv, a mely a vétket szüli, úgy hogy a természeti ember elébb csupán σαρκικὸς és ψυχικὸς, s csak akkor lesz πνευματικὸς-sá, midőn a Krisztusban való hit által szellemiesül (1. Kor. 2,14. 3,1. s köv.). A bűnnek először a törvény adott lételt, valódiságot: ἡ δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος (1. Kor. 15,56.); mert a bűn tudata nélkül bűn nem létezik, a bűn ismeretét pedig a törvény eszközli (Róm. 3,20.). A testi ember a szellemi törvénynyel való folytonos harcából mindaddig nem menekülhet (Róm. 7,14. s köv.), a míg a törvény alatt van. Következőleg ἐξ ἔργων νόμου nem is igazulhat meg, csupán törekedhetik feléje (Gal. 2,16. Róm. 3,20.).

A megigazulásnak eme tagadólagos felfogása egyszerűs mind **A megigazulás állítólag.**
 annak állító felfogására vezet, a melyet Pál így fejezett ki: az ember hit által üdvözü l. Miután szerinte Krisztus az evangéliumnak tartalma, úgy az azon alapuló predikációkból folyó hit (Gal. 3,2.5. Róm. 10,17.) lényegileg nem egyéb, mint πίστις ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ (Gal. 3,36.), szorosabban meghatározva

az ő engesztelő halálában való hit (πίστις ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ) (Róm. 3,25. 4,24.25.). Minthogy pedig az emberben a δικαιοσύνη-hez szükséges ἔργα νόμου nincs meg, sőt ennek helyét a bűn foglalja el, a melyet a törvény átkoz és kárhoztat, — ezért Krisztus magára vette a törvény átkát, s minket attól megváltott (Gal. 3,10—13.); egyszersmind elszenvedte éretünk a halált, a bűn büntetését, a mit a törvény a bűnös emberre szab. Az ember a törvény átkától megszabadul a Krisztusban és az ő kereszthalálában való hit által, mert Krisztus az ő halálával Istent kiengesztelte, a ki a bűnös emberekre haragudott (Róm. 5,9.); egyszersmind maga Isten is kiengesztelődött Krisztusban az emberekkel (2. Kor. 5,19.) az által, hogy Krisztus, a ki minden bűntől ment (2. Kor. 5,21.) volt, ez emberekért meghalt és bűneiket magára vette (2. Kor. 5,15.).

Ebben áll tehát Istennek a Krisztus halálában nyilvánult kegyelme, a melynek mi részesei vagyunk, ha a benne való hit által magunkat vele egynek tudjuk és őt felöltözzük (Róm. 6.). A bűn a Krisztussal való hit általi életközösség következtében kettős módon szűnt meg. Először is a σάρξ (= test) halála a bűn halála. A test meghalt, mivel Krisztussal együtt meghalt, ő pedig azért feszítettett keresztre, hogy a bűn testét megsemmisítse (Róm. 6,6.). A ki Krisztusban hiszen, többé a bűn szolgája nem lehet (Róm. 6,11.), mert a bűnre, s evel együtt a törvényre nézve is meghalt (Róm. 7,5. s köv.). Az ember tehát nincs többé a törvény alatt, hanem egy új szellemi viszonyba lépett (Róm. 7,4—6.), a melyben Krisztusnak élete a mi életünk is (Róm. 6,8—11.). S ez a második mozzanat: nem én élek tulajdonképpen, hanem a Krisztus él bennem, s én annak élek, a ki érettem meghalt és feltámadott (2. Kor. 5,14. Róm. 14,7.9. Gal. 2,20.). A hit munkáló szeretetté válik, melyben a törvény Krisztus törvényévé lesz (Gal. 5,6.14. 6,2. 1. Kor. 9,21.). A törvénytől való mentesség nem egyéb, mint δουλεύειν ἀλλήλοις δι' ἀγάπης (Gal. 5,13.), s a kik a Krisztuséi, azoknak teste kívánságaikkal és szenvedélyeikkel együtt megfeszítettett (Gal. 5,16.18.24. Róm. 6,6.).

Miután Krisztus mindenkiért meghalt, ennél fogva a benné való hit által mindenek egy testté lesznek Krisztusban (1. Kor. 12,12. 13,27. Róm. 12,5.): σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους, mert egy lélek által mindnyájan egy testté keresztelkedtünk (1. Kor. 12,13. Gal. 3,27.28.). Azonban ez az egy lélek különböző aján-

dékokban nyilvánul (1. Kor. 12,4. s köv.). Miként a templom szent, úgy a keresztényeknek is Isten szent templomává kell lenniök (1. Kor. 3,16. s köv. 6,19.). S miként Krisztus szent és a megszentelés lelke van nála, úgy a keresztények is nem csak kegyelemre vannak híva a Krisztusban, hanem ők is szentek és meg vannak szentelve Krisztus Jézusban (1. Kor. 1,2.), benne vannak és élnek (1. Kor. 1,2,30.), s a mi őket egymástól elválasztja, az magának Krisztusnak részekre osztása (1. Kor. 1,12.).

A ker. egyház egyúttal Krisztusnak, mint vőlegénynek, menyasszonya (2. Kor. 11,2.). A Krisztusban való közösségbe kereszttség által lehet bėjutni, s a kik megkeresztelkednek, azok Krisztust öltözik fel (Gal. 3,27.). A kereszttség képes értelemben a bűn lemosása; a keresztények le vannak mosva, megszentelve és megigazitva az ur Jézusnak nevében az Istennek lelke által (1. Kor. 6,11.). Ez a lélek a kereszttségben mint az új élet elve jelenik meg (1. Kor. 12,11—13.).

A ker. életközösségnek egy más hasonló eleme az ur i ^{Uri vacsora.} vacsora (1. Kor. 10,1. s köv.), mert a hálaadás pohara, a melyet megszentelünk, a Krisztus vérével való közösülésünk; a megszegett kenyér a Krisztus testével való közösülésünk (1. Kor. 10,16.). S mind ez arra való, hogy folytonosan emlékezzünk a Krisztus haláláról (1. Kor. 11,23. s köv.). Igy az uri vacsora, e tekintetben, a ker. vallásnak történeti központja.

A kereszténység kora előtt hiányzott a valódi üdv. E kor ^{Különbség az ó és új törvény közt.} csak a δικαιοσύνη ἐξ ἔργων-t ismerte; ellenben a δικαιοσύνη ἐκ πίστεως; a ker. idők előnye. Az emberiség eme két külön korszakát Ádám és Krisztus képviseli. A bűnösség állapotát és a halál uralmát Ádám, az emberiség ős atyja, az üdv és kegyelem elvét Krisztus képviseli (Róm. 5,12—21.). E tekintetben a judaismus és a ker. vallás hasonló, a mennyiben mind a kettő a bűn uralma alatt áll (Gal. 4,3,9.). A törvény a bűn uralmát csupán erősítette és nagyobbitotta (Róm. 3,20.), mert a bűn a törvény által jött tudomásra. A hol pedig a bűn a maga legfőbb fokát elérte, ott a kegyelem annál hatályosabb (Róm. 5,20.), a megváltás szüksége annál elevenebb.

A zsidó vallás az Isten-tudat magas fokán állott (Róm. 1,16. 3,1.), s a pogány vallás felett az az előnye volt, hogy üdvöt és kegyelmet ígért (Róm. 9,4,5.). Ez által a judaismus mintegy a ker. vallásban kijelentett megváltási tény típusa

(1. Kor. 5,7. 10,1. s köv.). A kereszténység előtti kor a szolgaság állapota, szemben a ker. idők szabadságával és fiúságával. Ezért küldte el Isten, mihelyt az emberiség megért, s az idő teljessége eljött (Gal. 4,4.), a maga fiát Krisztust, a ki a szellem és szabadság uralmát megalapította, s erről feltámadásával bizonyosságot tett (1. Kor. 15,15. s köv. 36. s köv. 50. s köv.), legyőzván a halált s elérvén a *δικαίωσις ζωής*-t (Róm. 5,18.).

A Krisztus iránti esengés csatlakozott az ő visszatértében való reményhez, a mely véget vet a világ jelen folyamának (1. Kor. 15,52.). Pál szerint a ker. ember a jövőnek él, reményét Krisztusba helyezi (1. Kor. 15,19.32.). Ez a Pál játszzerű dogmája.

SIMÉN DOMOKOS

kézirataiból.
